

Бориченко К.В.

Національний університет «Одеська юридична академія»

асистент кафедри трудового права та права соціального забезпечення

СОЦІАЛЬНІ ПІЛЬГИ ЯК ВИД СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СІМЕЙ З ДІТЬМИ

Соціальні пільги є одним з видів соціального захисту населення, масове запровадження якого почалося за радянських часів, та спрямоване на вирішення двох принципово різних завдань: по-перше, надання привілеїв окремим категоріям громадян, які влада прагне виділити із загальної сукупності (як правило, це професійні пільги та пільги за особливі заслуги перед Батьківщиною), по-друге, здійснення додаткової підтримки соціально вразливих верств населення (пільги за соціальною ознакою). Саме до другої групи і відносяться соціальні пільги сім'ям з дітьми.

Законодавство України не містить нормативного визначення цього поняття, але воно доволі часто вживається у нормативно-правових актах та літературі. Так, на думку А.А. Казанчана, забезпечення пільгами – це вид соціального захисту, що передбачає покращення матеріального становища непрацездатних громадян або у зв'язку зі збільшенням їх доходів (заробітку, пенсій, стипендій), або у зв'язку зі зменшенням їх витрат (на медичну допомогу та лікування, санаторно-курортне лікування тощо) та з інших причин (Казанчан А.А. Види соціального забезпечення громадян в Україні: проблемні питання /А.А. Казанчан // Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць. – 2010. – № 3. – С. 13). Однак з такою позицією важко погодитись, оскільки перша половина запропонованого визначення може характеризувати не тільки соціальні пільги як вид соціального захисту, але й інші соціальні надбавки, такі як доплати до пенсій, допомоги, стипендії тощо. Викликає також заперечення виділення А.А. Казанчаном, поряд із соціальними пільгами, соціальних переваг як самостійного виду соціального захисту, оскільки пріоритетне надання непрацездатним громадянам певних матеріальних благ (речей, послуг, тощо) є однією з форм соціальних пільг.

Для визначення поняття соціальних пільг важливим є питання їх суттєвих ознак, що відрізняють їх від інших видів соціального захисту сімей з дітьми.

По-перше, соціальні пільги мають додатковий характер та надаються одночасно з іншими видами соціального захисту.

По-друге, для системи соціальних пільг в цілому та сімей з дітьми зокрема характерна відсутність спеціально уповноваженого органу у цій сфері. Вони надаються суб'єктами, які, поряд зі своїми основними обов'язками, реалізують державну політику у сфері соціального захисту (комунальними та торговими юридичним особами, органами соціального захисту, державними податковими інспекціями тощо).

У зв'язку з цим специфічною є також процедура реалізації права сімей з дітьми на отримання соціальних пільг – вона не потребує окремого рішення компетентного органу про призначення конкретного виду соціальної пільги, родина або окремий її член самостійно реалізує своє право у повсякденному житті (Синчук С.М. Правові ознаки соціальних пільг у сфері соціального забезпечення / С.М. Синчук // Держава і право. Юридичні і політичні науки: Зб. наук. пр. – 2012. – Вип. 56. – С. 305).

По-третє, специфічними є також форми надання соціальних пільг сім'ям з дітьми, якими є грошова, натуральна форма, а також форма переваг.

Так, у грошовій формі надаються соціальні пільги у випадку, коли родина або окремий її член зобов'язані здійснити певний платіж або оплатити вартість товарів чи послуг, але у зв'язку з конкретними життєвими обставинами, що склались у її житті, звільняється (повністю чи частково) від цього обов'язку (зменшення оплати за житлово-комунальні послуги), у цьому випадку витрати підприємств, установ, організацій, що здійснюють надання пільг, відшкодовуються за рахунок державного чи комунального бюджету (Концепція забезпечення адресного надання пільг окремим категоріям громадян: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.socinform.vn.ua/koncept.html>). Соціальні пільги у формі переваг надаються шляхом пріоритетного забезпечення сімей з дітьми порівняно з іншими категоріями громадян певними товарами чи послугами (першочергове

обслуговування в лікувально-профілактичних закладах, аптеках та першочергова госпіталізація).

Однією з форм надання соціальних пільг є натуральна допомога, що здійснюється шляхом безоплатного забезпечення зазначеної категорії населення предметами першої необхідності – одягом, продуктами харчування, ліками, засобами догляду за дитиною, а також технічними і допоміжними засобами реабілітації тощо.

Деякі вчені виділяють натуральну допомогу як окремий вид соціального захисту населення (Болотіна Н.Б. Право соціального захисту України: Навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – С. 71), але більшість схиляється до протилежної точки зору. Так, С.М. Синчук вважає, що надання матеріальної підтримки, змістом якої є забезпечення осіб, які опинились у складних життєвих обставинах, матеріальними благами: речами, одягом, засобами пересування і т.п., є однією з форм соціального обслуговування (Синчук С.М. Право соціального забезпечення України: навч. посіб. / С.М. Синчук, В.Я. Бурак; за ред. С.М. Синчук. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2006. – С. 269).

У цілому підтримуючи точку зору С.М. Синчук, все ж таки слід визнати, що натуральна допомога є формою здійснення соціальних пільг, змістом якої є безоплатне (тобто пільгове) забезпечення цієї категорії населення матеріальними благами задля пом'якшення або ліквідації несприятливих наслідків соціальних ризиків. Для соціального обслуговування, навпаки, характерним є надання нематеріальних послуг, здійснення на користь суб'єкта певної роботи.

Четвертою ознакою соціальних пільг як виду соціального захисту сімей з дітьми, як зазначає М.В. Філіпова, є їх організаційний характер, що полягає у зменшенні обсягів матеріальних витрат родини, що виникли у зв'язку з народженням та утриманням дитини, шляхом полегшення доступу до соціальних благ, а також спрощення процедури реалізації конституційного права на соціальний захист (Право соціального забезпечення: учебник / Доброхотова Е.Н., Иванкина Т.В., Лавриков М.Ю. [и др.]; под ред. М.В. Филипповой. – М.: Юристъ, 2006. – С. 363).

На підставі вищеперерахованих ознак, С.М. Синчук визначає соціальну пільгу як передбачене законодавством повне або часткове звільнення певних категорій громадян від виконання обов'язку або надання додаткових прав при настанні соціального ризику (Синчук С.М. Соціальна пільга як вид соціального забезпечення / С.М. Синчук // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали ІХ регіональної науково-практичної конференції. – Л., 2003. – С. 357). Аналогічне визначення соціальних пільг як виду соціального захисту надає П.Д. Пилипенко (Право соціального забезпечення: Навч. посіб. для студ. юрид. спец, вищ. навч. закл. / П.Д. Пилипенко, В.Я. Бурак, С.М. Синчук та ін. / За ред. П.Д. Пилипенка. — К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. — С. 435).

Беручи на основу запропоноване визначення, соціальну пільгу як вид соціального захисту сімей з дітьми можна визначити як урегульоване законодавством повне або часткове звільнення сімей з дітьми від виконання певних обов'язків або надання додаткових прав, що зумовлено їх особливим статусом, пов'язаним з народженням, утриманням дитини та іншими соціальними ризиками, що порушують нормальну життєдіяльність даного суб'єкта права соціального забезпечення.

Законодавством передбачено надання сім'ям з дітьми таких соціальних пільг, як житлово-комунальні (першочергове або позачергове забезпечення житлом осіб, які потребують поліпшення житлових умов), медико-реабілітаційні (безоплатне або пільгове санаторно-курортне лікування), транспортні (право на безкоштовний проїзд усіма видами пасажирського (комунального) та приміського транспорту), освітні (право на позаконкурсне або першочергове зарахування до вищих навчальних закладів при одержанні позитивних оцінок) та ін.